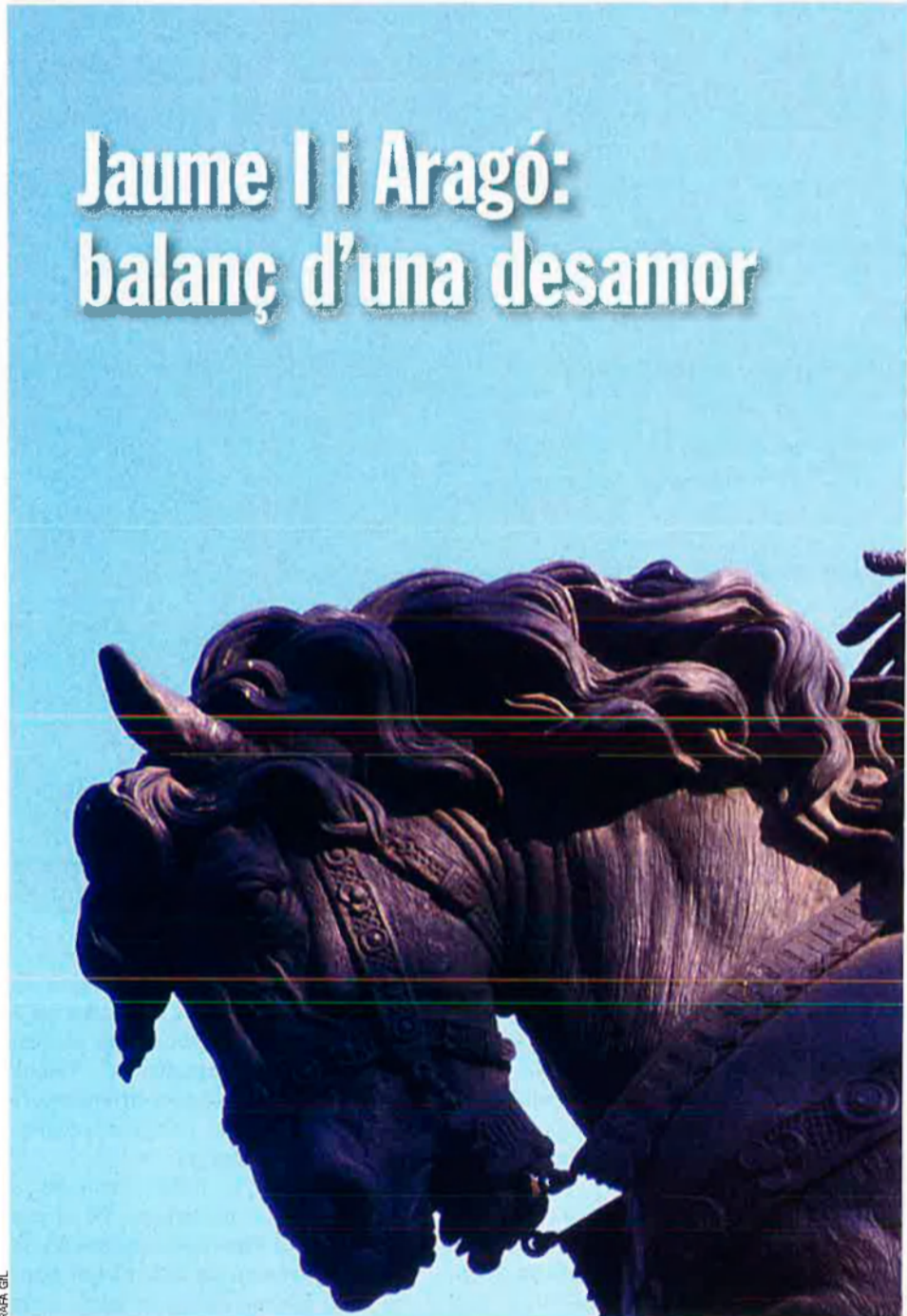

Cert, per primera vegada catalans estrictes, mallorquins i valencians compartiran efemèrides i celebracions. La iniciativa és del Consell Insular de Mallorca, i s'hi han adherit les Generalitats d'ambdues vores de la Sénia. Mentrestant, les institucions aragoneses mantenen un silenci sepulcral. No els interessa Jaume I? El 1992, en canvi, tot commemorant la descoberta europea d'Amèrica, no estalviaren diners ni feina a celebrar la figura de Ferran II, un rei, en definitiva, responsable de la unió amb Castella i la decadència política de la corona d'Aragó a l'edat moderna.

Els aragonesos d'avui no són pas els del passat. Això és evident, que el record de les glòries antigues sempre han estat sospitoses de filocatalanisme o –posats que hi som– antiespanyolisme. Que lluny els temps del cronista Martí d'Alpartil (1380-1441), el biògraf de Benet XIII, que, aragonès com era, no dubtà a qualificar els aragonesos de catalans, en contraposició als *hispani* o castellans. Què lluny la prosa erudita de Jerónimo Zurita (1512-1580), el millor historiador aragonès de tots els temps. L'Aragó, espanyolitzat, víctima de la mateixa guerra de depredació que anorrea les institucions forals dels Països Catalans, ara s'emmiralla en Castella i les gestes passades, per al país de ponent que es reivindica com a únic espanyol, millor aragoneses que no catalanes.

En temps de Jaume I, evidentment, la qüestió era una altra. Un Aragó feudalitzant, fraccionat per les bandositats nobiliàries, contrastava amb l'esperit emprenedor, de tarannà burgès, de les ciutats catalanes. Altrament, des del 1137, la dinastia comtal barcelonina havia aconseguit el títol reial aragonès, mentre emprava la seva vitalitat política més enllà dels Pirineus, en cerca d'aquell gran regne catalano-occitànic que mai no arribà a arrelar. La derrota de catalans, aragonesos i tolosans a Muret (1213) no capgirà de sobte la situació, però refermà les ambicions franceses a les terres d'Oc i, sobretot, posà la vida de Pere *el Catòlic*, el rei que deixava un únic fill de cinc anys com a hereu. Aquest era Jaume I, presoner del vencedor del seu pare, alliberat mercès a la intervenció del papa Innocenci III, un nen al bell mig del batibull polític que era Catalunya i

Jaume I i Aragó: balanç d'una desamor

Quan s'anuncien celebracions per tots els Països Catalans en honor del vuitè centenari del naixement de Jaume I el Conqueridor, sobta el silenci d'Aragó, que contrasta amb els fastos que el govern de Saragossa dedicà a Ferran II el Catòlic. Què ho deu fer? Què fa que Jaume I no sigui grat als aragonesos?

Aragó, encara sense límits prefixats, en morir el rei Pere.

Jaume I aconseguí d'imposar-se a la díscola noblesa aragonesa, també a la catalana, i així posà els fonaments, ara de debò, de la futura corona d'Aragó. Però aquest renascut país ja no mirà cap a Occitània, malgrat que els interessos dinàstics encara persistien, sinó que s'abalançà vers el sud, cap a les terres d'Al-Andalus, convertides ara en l'objectiu prioritari del rei d'Aragó. La con-

questa de Mallorca (1229) no despertà cap problema intern; reconeguda com a empresa catalana, la historiografia posterior no ha dubtat a reconèixer-ho. Una altra qüestió, però, era el soldanat –regne– valencià, una vella aspiració dels senyors de l'*Extremadura* aragonesa, concebuda com la sortida natural de l'Aragó a la Mediterrània. València, tanmateix, continuà essent un regne, sí, però de tarannà català. Aragó ja veié frustrades les aspiracions de pos-

seir Tortosa, conquerida el 1148, que el comte Ramon Berenguer IV, *princep d'Aragó*, annexionà a Catalunya. Ara Jaume I, instigat per la majoria de repobladors catalans, imposa un regne nou amb lleis noves, alienes al Fur d'Aragó, utilitzat en la primera fase de la conquesta valenciana. El Costum valencià acabarà esdevenint els Furs del nou regne, que, gelós de la seva autonomia respecte a Aragó, aconseguirà d'imposar-se des del 1261 a tot l'espai valencià. Els senyors aragonesos, defraudats, protestaren el 1264, encapçalats per Pere Ferrandes d'Açagra, Eiximèn d'Urrea i Artal de Luna, concentrats a Quart (l'Horta) amb la pretensió de reivindicar la conquesta de València per a Aragó. Alhora, els aragonesos protestaren per l'annexió de tot el comtat de Ribagorça a Catalunya i es negaren taxativament a servir el rei a la campanya contra Múrcia.

El rei, finalment, no cedí, ni tampoc en la qüestió dels límits entre Aragó i el principat català, que resolgué definitivament Jaume II el 1301. El greuge, tanmateix, ja era fet, que Aragó mai no tindria eixida a la mar. I d'ací ve l'acusació de rei *antiaragonès* que ha bastit sobre Jaume I un part important de la historiografia aragonesa, sense tenir en compte que, precisament, aquest rei és el responsable final de l'articulació foral d'aquell regne.

Zurita a banda, des del segle XVI els historiadors aragonesos, alguns amb innegable catalanofòbia, no s'han estat de mostrar el rebuig a l'obra de Jaume I. Serveix d'exemple, si més no, la biografia de Jaume I que redactà l'aragonès –nascut a Alcanyis– i ardiaca de Morvedre Bernardino Gómez Miedes, que primer escriví en llatí i després traduí al castellà amb el títol *La historia del muy alto e invencible don Jaime el Conquistador* (1584); a la dedicatòria diu sobre el *Llibre dels feits*: “Nos dejó [Jaume I] escrita y compuesta de su propia mano, como por comentarios, su historia y vida, aunque en su lengua corta y peregrina.” Per això, l'autor justifica el seu refregit: “Me atreví a ponerla a gesto y escribirla en las dos más generales y más extendidas lenguas que hoy se hallan en el universo, latina y espanola.”

No és l'únic lloc on el clergue aragonès –arribà a bisbe d'Albarrasí– i historiador

mostra l'aversion al català. Més endavant, el capítol dedicat als Furs valencians és antològic: "Y por ser el rey, no sólo fundador de la ciudad, pero de sus leyes y fueros, quiso que se escribiesen en su propria lengua materna, que fue la limosina como se hablaba en Cataluna." Per la qual cosa, afegeix: "Como entendieron esto los aragoneses, que con ejército formado le seguían y se habían hallado en la conquista del reino y entrada de la ciudad, se tuvieron por muy agraviados de que los fueros y leyes de Valencia se escribiesen en lengua catalana, o limosina, tan oscura y grosera; y que fuera harto mejor en la latina o, al menos, aragonesa."

Vaja, no estalvia desqualificacions contra Catalunya don Bernardino, que vessa espanyolíssima mala bava en tot el seu relat de les gestes del Conqueridor. I rebla el clau: "También eran del mesmo parecer y conformaban en la pretensión por su propria lengua los castellanos y los demás mercaderes espanoles que allí [a València] se hallaban, que hablaban casi la misma lengua de los aragoneses, aborresciendo en grande manera la catalana, o lemosina, porque no se podían hacer a ella ni hablarla más que la caldea."

Imagineu-vos, d'Aragó estant no es podia tolerar que Jaume I no sols privà Aragó de la cobejada eixida a la mar; de més a més, creà un regne de catalans. Però els prejudicis de don Bernardino no s'apaivagaren amb el pas dels anys,

Portada de la biografia del rei Jaume I escrita per Bernardino Gómez Miedes.

que la nova Espanya, l'estat-nació vuitcentista naixent, els reviscolà, i així fins a arribar a avui, on tot un catedràtic d'història medieval de la Universitat de Saragossa, Àngel Sesma per més senyes, arribà a qualificar Jaume I de "rei més antiaragonès de la història". Així, podríem iniciar una àmplia nòmina d'autors i pseudo-historiadors catalanòfobs, amb lamentable presència a les universitats, que han continuat en la línia de Bernardino Gómez Miedes. Ah! I que consti, mai no han negat la catalanitat de Jaume I, que justament per això l'han rebutjat. Potser el més rellevant dels bel·ligerants contra l'obra del rei Conque-

ridor és el saragossà Andrés Giménez Soler (1869-1938), que fou arxiver de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, catedràtic d'història antiga i medieval a Sevilla i Saragossa i, fins i tot, governador civil de Girona. Autor d'obres meritòries, com la biografia de *Don Juan Manuel* i els seus estudis sobre les relacions de la corona d'Aragó i Granada, el seu ferotge anticatalanisme el traí. Evidentment, no estalvià crítiques a Jaume I, que durant el *II Congrés d'Història de la Corona d'Aragó* (Osca, 1922) arribà a qualificar de mancat d'ideals, antipatriòtic i d'esperit poc cultivat, o sia ruc. Tot i que afirmar que Jaume I no sabia de lletra no s'adigui amb la realitat.

Una altra de les grans patums de la historiografia aragonesa, el navarrès i catedràtic d'història medieval a Saragossa José María Lacarra –vegeu, per exemple, *Aragón en el pasado* (1972)– plora d'allò més que València no fos aragonesa i, així, tampoc no estalvia crítiques a l'acció política de Jaume I: arriba a acusar el rei d'utilitzar "argucias poco nobles" contra els aragonesos.

Però qui se n'enduu la palma és, sens dubte, Antonio Ubieta Arteta, que permeteu que anomenem *l'Incendiari*. Catedràtic d'història antiga i medieval a la Universitat de València els primers anys de la transició, fou autor, entre més, del llibel, en dos volums, *Orígenes del Reino de Valencia: cuestiones cronológicas sobre su reconquista* (1977-1979), que alimentà les fantasies del *blaverisme* més arrauxat. Geni i figura, Ubieta, l'autor de capçalera de la antihistòria *blavera*, titlla Jaume I de mentider i deslleial. Ves tu! Perquè després vagin a portar flors a l'estàtua del Parterre.

No hi afegirem res més. Entre Jaume I i els aragonesos sempre hi ha hagut una profunda desamor, avui palesa en el desinterès del seu món polític i universitari per la figura del rei conqueridor. L'heroi, quasi mític, de la història catalana, no ho és per a l'Aragó, que sempre l'acusarà d'haver-lo privat de l'accés a la mar. Callen, però, la profunda ordenació jurídica que hi introduí (aplicació del dret romà a la Compilació d'Osca), sobretot a partir de les corts d'Eixea del 1265, la creació de la institució del justícia –intermediari entre rei i regne– i que el pactisme, d'arrel catalana, s'introduís a l'Aragó.

David Garrido

Jaume I compara sense gens de por per Aragó i Catalunya.

Contestació de Jaume I a la noblesa aragonesa

Saragossa, desembre del 1264

En comparar Catalunya i l'Aragó, Jaume I afirmava que el català era el regne "pus honrat e el pus noble, per ço car hi ha quatre comtes, ço és, lo comte d'Urgell e el comte d'Empúries e el comte de Foix e el comte de Pallars, e ha hi rics hòmens, que per un que aquí [a Aragó] n'ha ja quatre en Catalunya, e per un cavaller n'ha en Catalunya cinc, e per un clergue que ací haja lla n'ha deu, e per un ciutadà honrat n'ha en Catalunya cinc".

Jaume I, Llibre dels feits, capítol 392.